

Jacques de Molay i Ramon Llull. Política, ordes militars i projectes de croada *

Carme Plaza

Doctora en Filologia Catalana
carmeplaza@fuguet.org

Introducció

A finals del segle XI van començar les croades.¹ Eren expedicions bèl·liques que tenien com a finalitat reconquerir els Sants Llocs. El Papa Urbà II predicà la primera croada al Concili de Clermont, França, el 1095; es tractava de socórrer els cristians d'Orient i recuperar la tomba de Jesucrist a Jerusalem que, des de l'any 638, estava en poder dels musulmans. La reacció va ser unànime i molts cavallers es llançaren al crit de *Deus lo volt*. Un any més tard, el 1096, els croats van partir cap a Orient; pel camí s'apoderaren de diversos territoris fins que el 1099 conqueriren Jerusalem, i en pocs anys es van fer els amos de bona part de Palestina i Síria. Els que hi participaven preniën la creu com a distintiu i la cosien als seus vestits. Les successives croades es van estendre des del segle XI fins al XIII, tot i que hi hagué altres expedicions o intents d'expedició.

Una conseqüència de la nova religiositat que representaven les croades fou l'aparició d'una nova cavalleria: els ordes religioso-militars, el paradigma dels quals fou l'orde del Temple. Eren el darrer esglaó del procés de sacralització de la guerra i integraven els cavallers en la societat cristiana. Foren

Rebut el 29 de maig de 2015. Acceptat el 13 de juny de 2015. doi: 10.3306/STUDIALULLIANA.110.55

* Una primera versió d'aquest treball, signada conjuntament amb Joan Fuguet, va ser presentada a les VIII Jornades Acadèmiques Interdisciplinàries de l'Aula Lulliana de Barcelona, el 10 de maig de 2014.

¹ Sobre les croades i els Ordes Militars: Flori (2002), Riley-Smith (1987), Runciman (1951-53), Forey (1992), Demurger (2002).

els instruments d'unificació i control del Papat sobre tot el front cristià tant a Occident com a Terra Santa.

En les primers dècades del segle XII es constituïren tres ordes a l'entorn del Sant Sepulcre, cada un dels quals estava especialitzat en una funció: els canonges del Sant Sepulcre, que tenien cura de la litúrgia, esdevingueren l'orde *del Sant Sepulcre*; els laics, que seguien una regla religiosa i es dedicaven a la funció hospitalària i caritativa, constituïren l'orde *de l'Hospital*, i els cavallers, que s'havien imposat la tasca de defensar el Sant Sepulcre i els pelegrins mitjançant les armes, foren el nucli fundador de l'orde del Temple. Un altre orde fundat a Terra Santa fou l'orde de Santa Maria dels Teutònics.

Ordes com Calatrava, Santiago, Avis –anomenats ordes «territorials»–² sorgiren en la península Ibèrica per lluitar contra l'Islam. Responien principalment a la voluntat dels monarques de feudalitzar i colonitzar les noves terres conquerides.

El 1120 aquells cavallers defensors del Sant Sepulcre, entre els quals hi havia Hug de Payens, es van independitzar de la canònica i fundaren un incipient orde militar, aprovat pel rei i el Patriarca de Jerusalem el mateix any. Foren anomenats «Pobres cavallers de Crist» i s'instal·laren en una dependència del palau del rei al costat de la mesquita d'Al-Aksa, un edifici que no s'ha de confondre amb l'antic temple de Salomó, convertit pels musulmans en mesquita –la mesquita de la Roca–, que els croats rebatejaren amb el nom de *Templum Domini*. D'aquí deriva el nom de *Milícia del Temple de Salomó*. Tot i que representessin al seu segell la cúpula de la Roca, aquesta no els va pertànyer mai.³

Faltava el reconeixement oficial de l'Església: el 1129 se celebrà un Concili a Troyes, França, que reconegué l'Orde i li donà una Regla, inspirada, però no redactada, per Sant Bernat. Gairebé simultàniament al Concili, aquest va escriure el tractat *De Laude novae militiae*, que suposà per als nous templers un important suport, gràcies al prestigi de l'abat del Cister. Aquesta obra s'ha relacionat amb el *Llibre de l'orde de cavalleria* de Llull, tot i que ambdues presenten diferents concepcions del cavaller: mentre que el de Llull és un cavaller secular, el de sant Bernat és un cavaller religiós. La concepció bernardiana, que fou la font de l'espiritualitat de l'Orde del Temple, suposà una revolució dins del si de l'església, ja que permetia al cavaller accedir al sagrat

² Vegeu Ayala (2004).

³ Per als templers en general, Barber (1994), Bulst-Thiele (2004), Demurger (2005), Nicholson (2001).

sense separar-se del món. Tanmateix, quan Llull, un segle i mig més tard que el *De Laude*, escrigué el seu llibre, aquesta revolució ja havia fracassat.⁴

La Regla, escrita inicialment en llatí, va ser traduïda més tard al francès en temps del successor d'Hug de Payens, i se li van anar afegint articles sobre aspectes del funcionament de l'Orde (Els *Retraits* o estatuts jeràrquics). El Temple significà una nova espiritualitat en la qual es conjuminava la vida religiosa i la vida militar; per això es tractava d'una regla antiheroica per als cavallers i antiascètica per als frares (Cerrini 2000, 20).

L'Orde s'estengué ràpidament per Occident, sobretot entre la petita i mitjana noblesa, per França, la península Ibèrica, Itàlia i Anglaterra. Plogueren les donacions –dels reis, de la noblesa, de tota mena de gent–, i reberen el reconeixement de tot el món cristià. Les abundants deixes els van permetre acumular un gran patrimoni, que explotaren de manera exemplar.

El Temple arribà a terres catalanes⁵ en la tercera dècada del segle XII. Malgrat les reticències a participar en la conquesta dels territoris musulmans a la Península (el seu objectiu fou sempre sostenir la guerra a Terra Santa), a partir dels pactes de Girona (1143) establerts per dirimir el testament del rei Alfons el Bataller,⁶ s'hi implicaren definitivament. El Temple posseï castells de frontera, dominis a les ciutats, comandes rurals i construí esglésies parroquials (Fuguet 1995). La província templera catalanoaragonesa estava formada pel Rosselló, el Principat, Aragó i part de Navarra i, a mesura que avançà la conquesta sobre els territoris andalusins, per terres de Mallorca i València.⁷

1. Caiguda d'Acre. Els primers anys de Jacques de Molay com a Mestre del Temple

Els territoris ocupats pels croats a Terra Santa van ser difícils de mantenir, malgrat els recursos d'armes i gent que venien d'Occident. El 1187 caigué Jerusalem i la capital fou traslladada a Sant Joan d'Acre, que fou conquerida

⁴ El llibre de Cerrini (2007) presenta un estudi molt clar d'aquesta «revolució». Oliver (1958, 184) creu que Llull coneixia el llibre de sant Bernat i l'ignorà voluntàriament. Sobre el *Llibre de l'orde de cavalleria*, vegeu la introducció de l'edició (1988).

⁵ És molt abundant la bibliografia sobre el Temple i, per tant, em limitaré a citar les obres més rellevants. Pel que fa a la Corona d'Aragó, el llibre de Miret (1910) és el primer i fonamental. Amb metodologia moderna i un gran coneixement de les fonts, resulta imprescindible l'obra de Forey (1973).

⁶ Sobre les intencions del testament, opinions oposades a Lourie (1975) i Forey (1980-1981).

⁷ Un resum dels establiments del Temple en terres catalanes es troba a Fuguet i Plaza (2012).

pels musulmans el 1291. Roger de Flor,⁸ que era frare del Temple i es trobava amb el vaixell «El Falcó del Temple» al port d'Acree, menà els refugiats i els seus béns des d'allí al Castell Pelegrí (Athlit), la fortalesa més important de l'Orde; finalment, el 14 d'agost d'aquell mateix any, templers i croats evacuaren aquell darrer reducte de Terra Santa per traslladar-se a Xipre. El mestre del Temple, Guillem de Beaujeu (1273-1291), morí en la desfeta. El succeí per poc temps Thibaud Gaudin (1291-1292), a qui seguí Jacques de Molay.⁹

Molay havia nascut cap a 1244 al comtat de Borgonya en el si d'una família de mitjana noblesa.¹⁰ Fou admès a l'Orde a Beaune, el 1265; el seu perfil el mostra com un home d'acció, més que diplomàtic. Probablement passà a Orient el 1270. Tot i que no es coneix exactament la data de la seva elecció, ja devia ser Gran Mestre¹¹ el 1292,¹² ja que un document conservat a l'Arxiu de la Corona d'Aragó publicat per Forey (1973, 405-406) diu que aquell any, des de Xipre, autoritzava la venda del castell de Puig-reig (al Berguedà) i la casa¹³ de la Zaida (Zaragoza).

Cap a 1293 Molay anà a Occident amb l'objectiu d'aconseguir ajuda i mitjans per sostenir la guerra a Terra Santa. Un altre motiu sembla que era el de reformar l'Orde, cosa necessària davant de les crítiques que per tot Occident corrien sobre els ordes militars. L'agost del mateix any va tenir un capítol general a Montpeller on es tractà aquest tema; se sap d'algunes mesures –de poca transcendència– que adoptà, com la reducció dels dies de permís de menjar carn (eren tres en temps de lluita, i es van reduir a un), però poca cosa més. La seva intenció era mostrar que l'orde del Temple ofería unes condicions

⁸ Roger de Flor va ser acusat d'apropiar-se de bona part dels béns de la gent que havia transportat, cosa que li valgué l'expulsió de l'Orde (Muntaner, *Crònica*, cap. CXCIV). Tanmateix, el 1301 Roger signava encara com a templer (Rubió 1947, 3).

⁹ És possible, tot i que no hi ha documentació, que Molay hagués estat mariscal en temps de Gaudin. Es coneix la llista de dignataris del seu govern, entre els quals hi havia una bona representació dels templers de la Corona d'Aragó (Demurger 2002a, 112-113).

¹⁰ Sobre Jacques de Molay, vegeu Demurger (2002a), Barber (1972), Bulst-Theile (2004, 333-425), Forey (2001), Menache (2007).

¹¹ Els termes «Mestre» i «Gran Mestre» funcionen aquí com a sinònims (en aquell temps no s'usava l'expressió «Gran Mestre»).

¹² Tot i que s'havia donat la data de 1293 per a la mort de Gaudin, Molay ja era Mestre del Temple el 1292 (Demurger 2002a, 98-99; Luttrell 2015, 366). Aquesta dada situa forçosament la mort de l'anterior Mestre l'any 1292.

¹³ El mot «casa» (del llatí *domus*) significa aquí un establiment del Temple. És, en certa manera equivalent a «comanda», que és l'estructura administrativa de l'Orde.

dures per als seus membres –fet que després va esgrimir com a argument per no fusionar-se amb l'orde de l'Hospital.

Al capítol de Montpeller acudí el mestre de la província catalanoaragonesa, Berenguer de Cardona, per tractar de la permuta de Tortosa per Peníscola, que fou ratificada en un altre capítol provincial celebrat a Gardeny (Lleida). L'any següent, Molay donà poders al mestre provincial per negociar amb el rei (Pagarolas 1999, 197-198). En virtut d'aquest concanvi, els templers renunciaven a favor del Rei al senyoriu sobre la ciutat de Tortosa i obtenien, a canvi, Peníscola, Ares i les Coves de Vinromà. La permuta obeïa a la política de Jaume II de recuperar els senyorius –tant laics com eclesiàstics– de les terres del sud de Catalunya.¹⁴

L'activitat de Molay en aquells anys el portà a Anglaterra i a Itàlia, on celebrà capítol i on, des de Nàpols, comunicà l'elecció del papa Bonifaci VIII el 1294. Dos anys més tard tornà a Xipre.

2. Crítiques a Occident. Els intents de recuperació de Terra Santa i les propostes d'unió dels ordes. El *Liber de Passagio*

Durant la segona meitat del segle XIII, sobretot després de la caiguda de Jerusalem, el 1187, començaren a Occident les crítiques contra les croades; el seu descrèdit es veié agreujat per l'actitud del Papa de dirigir les lluites contra els enemics de l'Església, ja fossin herètics –càtars,¹⁵ grecs cismàtics– o contra els seus enemics polítics,¹⁶ com Frederic II Hohenstaufen, Manfred de Sicília o Pere el Gran. Les crítiques s'estengueren als ordes militars de Terra Santa, i, tot i que bona part de les derrotes foren degudes a la superioritat musulmana, l'opinió general en feia responsables els ordes.

El 1272 el papa Gregori X havia convocat el II Concili de Lió, al qual assistiren, entre d'altres, el Mestre del Temple Guillaume de Beaujeu i el rei Jaume I.¹⁷ La unió dels ordes era un sentiment comú a Europa i ja es va plantejar al concili; tanmateix, no fou un tema tractat amb gaire amplitud.

¹⁴ Seguia en això la política del seu pare, el rei Pere el Gran, el qual el 1280 havia recuperat Amposta dels Hospitalers (Miret 1910, 187).

¹⁵ En general, els templers es van mantenir al marge de la croada contra els càtars (Carraz 2005, 428-435). S'ha de tenir en compte, però, que pel que fa al Llenguadoc, al Rosselló i a Catalunya l'extracció social dels templers era la mateixa que la dels càtars, és a dir, la petita i mitjana noblesa (Demurger 2005, 388).

¹⁶ El trobador templer Ricaut Bonomei va escriure un sirventès en què es queixava de l'abandó de la lluita a Terra Santa i en feia responsable la política papal (Throop 1938, 406-407).

¹⁷ Jaume I estava interessat en la croada, però el Concili no se'n féu gaire ressò *Crònica* (cap. XXIV). També organitzà una croada a Terra Santa (Marcos 2007).

La desfeta d'Acre (1291), la darrera plaça dels croats a Orient, va causar un gran trasbals a Occident, ja que a la pèrdua dels territoris de Terra Santa s'afegia la por a l'expansió de l'Islam. El tema de la recuperació era ben viu a Occident i ja des de 1270 se n'havien escrit diversos tractats. L'agost de 1291 el papa Nicolau IV envià lletres de consulta a diverses províncies eclesiàstiques en les quals demanava ajuda i consell sobre la situació de perill en què es trobava la cristiandat. La demanda de solucions es va orientar en dos fronts: com fer la croada i qui l'havia de dirigir, és a dir, la unió dels ordes; ambdós temes eren complementaris.

En resposta a la demanda del papa Nicolau, Ramon Llull presentà el *Liber de passagio* (1292), que comprèn el *Tractatus de modo conuertendi infideles*, precedit per una Epístola a Nicolau IV i el *Quomodo Terra Sancta recuperari potest*.

Al *Tractatus*, Llull desitjava una unió amb els tàrtars perquè, a més de l'amenaça sarraïna, temia que aquells es convertissin a l'Islam (Perarnau 2006, 494). Per això creia que els grecs eren indispensables per a una nova croada (Garcías 1963, 200), ja que si tornaven a la fe catòlica podien actuar com a mitjancers amb els tàrtars (Soler, 1992, 17).

Més que parlar de la unió dels Ordes, al *Tractatus* Llull planteja una col·laboració entre ells. Per això distribueix els fronts de la guerra en tres parts: templers i hospitalers lluitarien al Nord d'Àfrica i Turquia, mentre que els teutònics ho farien a Lycaonia [Anatòlia]. Aquest projecte, conciliador amb els ordes, presentava moltes dificultats i necessitava molt de temps.

Escrit gairebé simultàniament, al *Quomodo Terra Sancta* Llull proposava que es fes un sol orde, anomenat de l'«Esperit Sant», que havia d'estar format per tots els ordes que lluitaven a Terra Santa: l'Hospital, el Temple, l'Hospital dels Alemanys,¹⁸ als quals afegia el hispànic d'Uclés¹⁹ i Calatrava, pensant, probablement, en una croada a la Península. Tanmateix, tot i que proposava la unió de tots els ordes, pensava que el nucli havia d'estar format pel Temple i l'Hospital. L'opinió occidental estava d'acord que aquests ordes s'havien d'entendre, perquè havien estat el motiu de la pèrdua dels territoris a Terra Santa a causa de les dissensions entre ells. Aquesta fama no era del tot real, però, ja que havien col·laborat en força ocasions, i les desavinences i rivalitats eren comunes amb altres ordes, per exemple, amb els cistercencs (Forey 1980,

¹⁸ Es refereix a l'orde de Santa Maria dels Teutons, fundat a Acre, que tingué l'origen en un hospital per a pelegrins alemanys. Vegeu Toomaspoeg (2001).

¹⁹ És l'orde de Santiago. Era un orde militar castellà, que el 1175 s'instal·là a Uclés, d'on agafà el nom. Vegeu Ayala, (2004). A Barcelona tingueren un convent de dames, anomenades «les ucleses» (Costa 2005).

319). També en el cas de Ramon Llull, la proposta d'unió s'adreçava principalment al Temple i l'Hospital, com es fa palès al *Desconhort*, de 1295: «e que del Temple e l'Espital fos fayt un uniment, / e que lur major fos rey del sant Muniment [Jerusalem]». Ja abans, al *Blaquerna*, també havia parlat de la unió d'aquests dos ordes.²⁰ La negativa de Jacques de Molay a la requesta del Papa sobre aquest assumpte serà una de les causes de la seva desgràcia.

Però, sobretot, allò que les propostes sobre la unió dels ordes posava en evidència era la manca de lideratge a Orient, no només per part dels barons, sinó dels mateixos ordes militars.²¹ És per aquest motiu que molts autors de tractats sobre la recuperació de Terra Santa proposaven una direcció única, i apuntaven cap a la unió sota un líder. Les diferències en les propostes dels diversos autors del tractats responien sovint a influències polítiques, com en el cas de Pierre Dubois, que posava el lideratge en mans del rei de França,²² mentre que Llull posava el nou orde sota la direcció del Papa.

3. Molay i Llull a Xipre. Els interessos dels templers i Jaume II. El *Liber de Fine*

El 1296 Molay tornà a Xipre. L'esperança de reconquerir Terra Santa no s'havia esvaït. A partir de 1299 els templers, juntament amb les altres forces cristianes de Xipre i d'Armènia –els dos reductes que encara eren en poder dels croats– pactaren una aliança amb el khan dels tàrtars Ghazan, enemic dels mamelucs, per recuperar Terra Santa. Els tàrtars havien conquerit places de Terra Santa, cosa que va esperonar les esperances a Occident.²³

Un any mes tard, el rei de Xipre, i templers i hospitalers, armaren una flota amb la qual es dirigiren al delta del Nil, després anaren a Alexandria i finalment a Tortosa (Tartous, Síria). I, si bé els resultats militars no foren gaire bons, sí que ho fou el botí i la bona impressió que l'expedició causà a Occident. A finals del mateix any, els croats s'instal·laren a Rouad, una petita illa davant de Tortosa, des d'on efectuaren algarades en terra ferma: arrasaren pobles, feren captius i els vengueren com a esclaus. Retornaren a l'illa espe-

²⁰ «Lo sant pare apostoli dix als II maestres [del Temple i de l'Hospital] que [...] ambdós los maestres ordenassen com fossen un sol orde» (cap. LXXX, 151-152).

²¹ Forey (1980) posa en relació directa la manca de lideratge i la ineffectivitat de les tropes croades.

²² Pierre Dubois és autor del tractat *De recuperatione Terre Sancte*, a més d'escrits sobre la querella de Bonifaci VIII i Felip IV el Bell de França. Intervingué en la propaganda contra el Papa i en el procés del Temple. Vegeu Forcadet (2014).

²³ Vegeu l'excel·lent capítol dedicat a «Ramon Llull i la política», a Hillgarth (1998, 73-162).

rant Ghazan, però, assabentats poc temps més tard que aquest no arribaria, les forces cristianes decidiren evacuar Rouad i deixar-hi només un contingent templar. El Papa cedí al Temple la part de l'illa que pertanyia a la cúria –que els templers ràpidament fortificaren– amb l'obligació d'indemnitzar l'Església amb els béns conquerits en un futur. Mentrestant, Molay alternava els viatges entre Rouad i Xipre.

Animat per les bones noves de l'esperança de recuperació de Terra Santa amb l'aliança dels tàrtars, el 1301 Llull viatjà a Xipre. En arribar, el seu desengany fou gran perquè va constatar que no s'havia avançat en la conquesta i que l'optimisme occidental no tenia fonament. Aleshores va dedicar les seves forces a intentar aconseguir la unió amb les Esglésies orientals, una iniciativa que el rei de Xipre, Enric II de Lusignan, no va afavorir.

La *Vida coetània* parla de la trobada entre Llull i Molay a Xipre.²⁴ Aquesta cita, molt comentada, ha presentat problemes geogràfics i cronològics. En primer lloc, de tipus geogràfic, ja que anomena simultàniament les ciutats de Famagusta i Limassol, força distants. Famagusta, al nord, era una ciutat important amb un port comercial molt actiu, on el Temple posseïa una comanda (Claverie 2012, 54), mentre que Limassol era al sud de l'illa.²⁵ La casa templera de Limassol a començaments del segle XIV tenia fama pels seus metges, i a Famagusta el Temple també n'hi tenia un (Claverie 2010, 62). El més probable és que Llull s'hostatgés a Limassol després de passar per Famagusta.

En segon lloc, pel que fa a la data. Tot i que la *Vida* no cita el viatge que Llull realitzà a Armènia,²⁶ sembla que aquest va tenir lloc i es realitzà a finals de desembre 1301 (Gayà 1997, 70); l'any següent, després de recuperar-se d'un intent d'enverinament per part dels seus ajudants, tornà a Xipre, on, vell i cansat, es va recuperar a la casa del Temple de Limassol. Per tant, la data de la trobada de Llull amb Molay deu ser el 1302²⁷ i no el 1301, com de vegades s'ha apuntat.

La visita de Llull a Molay fa palès que els templers, tot i que aquest no era l'objectiu primer de l'orde, practicaven la hospitalitat, com va explicar després Molay en la seva defensa durant el procés. Tanmateix, Gayà (1997, 72) inter-

²⁴ «...mudas en la ciutat de Famagosta, ahon fo alegrement rebut per lo mestre del temple, qui era en la ciutat de Limiso e tinguell en sa casa fins que hagué recobrada la salut» (*Vida coetània*, 25).

²⁵ Sembla ser que el Temple alternava l'oficialitat entre les cases de Limassol –el centre militar– i Nicòsia, la capital de regne, que era el centre militar (Burgtorf 2008, 133-136).

²⁶ Durant el segle XII, els ordes militars s'instal·laren a Armènia perquè era un territori estratègicament important per a la conquesta de Síria. Vegeu Chevalier (2015).

²⁷ A més de Gayà (1977, 71-72), aquesta data és la que apunta també Bulst-Thiele (2004, 350).

preta el mot «alegrement» (*hilariter*) referit a Molay a la *Vida* en to sarcàstic i paternalista, segurament influït pels retrats que presenten el Mestre com una persona colèrica i orgullosa.²⁸ Demurger (2002, 288) apunta que Molay era molt hospitalari i que amb aquesta mateixa actitud havia rebut Berenguer de Cardona el 1306 amb gran joia, i que junts passaren tres dies.

La permanència dels templers a Ruad no s'ha d'entendre com una acció exclusiva del Temple, ja que romanien a l'illot d'acord amb les altres tropes croades. Tampoc s'ha d'especular amb el fet que Molay pretengués fer-hi un estat teocràtic, com van fer els hospitalers a Rodes el 1310. Rouad era una petita illa davant la costa de Tortosa, que només servia de cap de pont per atacar des d'allí el continent.

Finalment, els mamelucs recuperaren Síria, i el 1303 atacaren el contingent que romanien a Ruad. Els tàrtars no arribaren i les tropes de Xipre no sortiren del port. Els templers sofriren una gran desfeta on morí el seu cap, Barthélemy de Quincy, a qui succeí el català fra Hug d'Empúries en el comandament de l'illa. Els mamelucs mataren els turcoples,²⁹ els arquers i tots aquells sobre els quals no podien demanar rescat. La resta foren portats a el Caire com a hostatges.

El Temple es trobava en una situació precària i plena de dificultats: a Xipre, on havien establert el quarter general, tenien necessitat de mantenir les tropes i els frares; tampoc disposaven d'un territori propi, ja que la major part de l'illa estava infeudada pel rei.

Mentre, Jacques de Molay no descuidava els interessos de l'Orde a Occident. El 1303 donava el consentiment per a la compra del senyoriu de Culla, en terres del Mestrat castellanenc, i el 1304 autoritzava que aquest territori passés a formar part de la comanda de Peníscola (Forey, 2001, 163). L'interès per la possessió de Culla i el preu exagerat que pagaren per aquest territori planteja una sèrie d'interrogants sobre la comanda de Peníscola. Entre d'altres incògnites, resta sense explicació la ràpida construcció d'un castell tan fortifi-

²⁸ Bonner (1995, 89-90) l'interpreta en un sentit ben diferent. Vegeu més endavant.

²⁹ Els turcoples eren uns combatents autòctons de Terra Santa, que formaven tropes lleugeres a cavall. Eren molt efectius en la lluita. Als Estatuts jeràrquics (art. 169-172) del Temple consten les funcions del *turcopler*, encarregat dels turcoples, que estava sota les ordres del mariscal. El templer català Dalmau de Timor ostentà aquest càrrec a Xipre el 1300 (Forey 1973, 414). Llull, al *De Fine*, sembla haver conegut les seves activitats quan apunta que en la lluita els sarraïns tenen avantatge sobre els cristians a causa dels arcs turcs, les atzagaies i per l'art de muntar a cavall.

cat en unes terres que ja havien deixat de ser frontera³⁰ i la ingent quantitat de lliures esmerçades en la seva compra.

Allò que sembla clar és que la comanda castellanenca comprenia un immens territori bastit, aparentment, a imatge del gran feu que els templers havien posseït al districte³¹ de Ribera (Fuguet i Plaza 2015, 256), amb seu a Miravet-Tortosa. Fins i tot el castell de Peníscola seguia un esquema molt semblant al de Miravet, 150 anys més tard!³²

Sabem que el castell de Peníscola era considerat «lo pus senyalat loc del Temple» (Finke 1907, 55) i, tot i que no hi ha cap document que ho confirmi, no és exagerat suposar que estigués destinat a ser la seu de la província catalanoaragonesa de l'Orde (Hofbauerová i Plaza 2014, 54). A més, la comanda castellanenca, amb el castell de Peníscola, com a centre de l'expansió dels templers cap a les terres musulmanes del sud, podia ser un projecte ben vist tant per Jaume II com per Jacques de Molay, el qual en els darrers anys hi va designar com a comanador el seu amic personal Pere de Sant Just.³³ També coneixem,³⁴ que el Mestre del Temple, després de la derrota de Acre, volia anar al lluitar contra l'infidel a Espanya.

No es pot obviar la creació i expansió de la comanda i el castell de Peníscola amb la coincidència d'interessos dels templers i Jaume II en els territoris del sud peninsular: la conquesta dels territoris de l'Al-Andalus era una prioritat dels reis de la corona catalanoaragonesa, els quals, ja des de finals del segle XIII i començaments del XIV, havien demanat al Papa, al mateix temps que tractaven de la recuperació de Terra Santa, més ajut per a la lluita contra l'Islam en les terres hispàniques. I el Temple català no era aliè a aquestes intencions: el setembre de 1304 Jaume II, des de Santes Creus, demanava al mestre provincial dels templers, Berenguer de Cardona, que s'unís amb ell a València; i el 1304 Molay, des de Gardeny, ordenava a Pere de Santjust que anés a Morvedre (Forey, 1973, 157) en una incursió de càstig a la frontera sarraïna.³⁵

El 1305 (la desfeta de Rouad fou el 1303) significa un moment en què

³⁰ Fuguet (1996, 67) apunta la hipòtesi que Peníscola podria convertir-se en una seu del Temple a Occident; Forey (2007, 61-65) argumenta en contra; García-Guijarro (1996, 202-205) n'admet l'excepcionalitat però no hi troba cap resposta.

³¹ «Districte» és emprat aquí per designar una unitat territorial dels templers a mig camí entre la comanda i la província (Pagarolas, I, 114-116).

³² Sobre el castell de Peníscola, Fuguet (1996); Hofbauerová i Plaza (2014, 49).

³³ Demurger (2002, 188).

³⁴ Ottokar, *Österreichische Reimchronik*: 51886-910, citat a Nicholson, 2001a, p. 8o i 84-85); vegeu Luttrell (2015, 367).

³⁵ Sobre aquesta campanya, Ferrer (1988, 73-93)

Llull ja no era tan optimista respecte a l'aliança amb els tàrtars.³⁶ Va escriure el *Liber de Fine*, que oferí a Jaume II, i que representa la seva versió definitiva sobre el tema de la recuperació de Terra Santa. En ell va en la mateixa línia que els templers i el rei Jaume II: de les cinc vies que proposa per a la conquesta, la que li sembla més factible és la cinquena, que passa per Andalusia.³⁷ Si l'elecció d'aquesta ruta per part de Llull sembla coherent amb les intencions polítiques de la Corona d'Aragó en aquells anys, també ho era la proposta d'incorporar en un sol orde, a més del Temple i l'Hospital, els ordes nacionals hispànics –Uclés (Santiago) i Calatrava– i tots els altres ordes,³⁸ amb la intenció que ajudessin a la conquesta de les terres de la Península. El rei que havia de comandar el nou orde, el *bellator rex*, es pot identificar, segons Hillgarth (1998, 93-94) amb Jaume II, tot i que aquesta proposta coincideix amb la feta per Felip de França el mateix any.

L'elecció de la ruta, la incorporació dels ordes militars hispànics i l'elecció del *bellator rex* semblen apuntar cap a una confluència entre les idees de Llull i els interessos del Temple i Jaume II.

A més dels coneixements geogràfics, al *De Fine*, Llull mostra uns coneixements militars i estratègics excepcionals. Beattie (2004, 45), a més, relaciona l'obra amb el tipus de sermó emprat per convocar a la croada.

Dins de la cuidada organització de la croada, Llull també té en compte l'hàbit que han de portar els membres del nou orde: una creu vermella sobre un hàbit negre. L'elecció, tot i que no és aliena a motius estètics i utilitaris, té un contingut altament simbòlic.³⁹ L'elecció del color li permet recordar els dos principals protagonistes de la Unió: el Temple, a qui ha de plaure la creu vermella, que portaven sobre la capa⁴⁰ i l'hàbit negre, propi dels hospitalers.

No cal insistir que, tot i els coneixements i la defensa de la guerra, cal tenir sempre en compte que per a Ramon Llull la croada material (bèl·lica) estava al servei de la croada espiritual (la conversió dels infidels), de la qual només n'era un complement. «I si es dóna dificultat d'encaix entre la norma bàsi-

³⁶ «Jo vaig ser en terra d'Ultramar i vaig sentir que Ghazhan, emperador dels tàrtars, repetia sovint que volia assolir la certesa de la fe cristiana [...]. Com que no l'assolí, es va fer sarraí amb tot el seu exèrcit» (*De Fine*, 91).

³⁷ Des d'aquí anava a Ceuta i, conquerint i fortificant fortaleses, arribava a Terra Santa.

³⁸ En altres tractats es contempla, a més dels ordes militars, la unió amb ordes religiosos com els antonins o premostratencs.

³⁹ El simbolisme del color en l'edat mitjana ha estat tractat per Pastoureau (2004). Per al simbolisme del vermell en Ramon Llull, Badia, (2003,14-17).

⁴⁰ La creu ja la portaven l'any 1139 (Demurger 2002, 140).

ca d'evangelització i la situació de reconquesta bèl·lica, la presa de posició de Ramon Llull és d'indiscutible prioritat per a l'evangelització» (Perarnau 2006, 499).

4. El procés contra el Temple. El *Liber de acquisitione Terrae Sanctae*

El 1306 Jacques de Molay viatjà a França. Ja no tornarà a Xipre. El motiu de la convocatòria papal era tractar d'una nova croada i de la unió dels ordres del Temple i de l'Hospital.

Aquell mateix any, el papa Climent V va encarregar al mestre del Temple, Jacques de Molay i al de l'Hospital, Foulques de Villaret, unes memòries sobre la qüestió de la recuperació de Terra Santa i la unió dels ordres. El mestre del Temple refusà categòricament la unió argumentant que els empobriria, que els faria perdre la seva especificitat, que eliminaria una sana competència en els combats a Terra Santa, que l'orde del Temple era més estricte que el de l'Hospital. No se sap res de la memòria del mestre de l'Hospital. La rotunda negativa de Molay a la unió dels ordres jugà en contra seu en els esdeveniments posteriors.

No només el Temple sinó tots els ordres militars eren fortament criticats perquè se'ls feia responsables de la pèrdua de Terra Santa, però des de finals 1306 i començament de 1307 el Temple estava en el punt de mira perquè sobre ell corrien rumors d'actes reprovables. El rei Felip el Bell planejà minuciosament el procés contra el Temple, juntament amb els seus consellers, entre els quals hi havia Guillaume de Nogaret, un personatge que ja havia intervingut en els fets d'Anagni contra el papa Bonifaci VIII, contra el qual s'havia organitzat una campanya de desprestigi acusant-lo, entre d'altres coses, d'homosexual i d'haver usurpat el tron de Celestí V. Aprofitant aquesta situació, sembla que un tal Esquieu de Floyran, va recollir d'un extempler amb qui havia compartit presó, les suposades accions contra Déu i la fe que es duïen a terme dins de l'orde del Temple. Esquieu n'informà Jaume II, que no li va fer cas, i aleshores va vendre la informació al rei de França, Felip IV el Bell, que hi veié una bona ocasió per atacar els templers i encarregà a Nogaret que tirés endavant l'afer. Aquest interrogà templers expulsats i col·locà talps en les comandes per obtenir informació. Amb aquest material confeccionà els articles de les acusacions.

El setembre de 1307, l'inquisidor de França, Guillaume de París, comunicà amb el màxim secret als seus subordinats que s'estava preparant una

acció contra el Temple. El rei ho va planejar de tal manera que l'inquisidor va creure que el Papa n'estava assabentat i es tractava només de jutjar alguns membres de l'Orde. El 14 de setembre de 1307 Felip IV donà ordres secretes de detenir els templers.⁴¹ L'operació policial es dugué a terme amb la màxima sorpresa i eficàcia el 13 d'octubre del mateix any. Tots els templers de França van ser empresonats; l'endemà, Nogaret explicà les acusacions als templers davant teòlegs universitaris i aquell mateix mes començaren els interrogatoris. Aquests comprenien des d'acusacions tradicionals sobre la manca d'almoines i d'exercici de la caritat, excés de riqueses, arrogància, fins a d'altres més greus com renegar de la fe, escopir sobre la creu, no consagrar durant la missa, besos obscens, idolatria, sodomia. Tot es va polaritzar en la cerimònia d'entrada a l'orde. Els informes recollits pels inquisidors parlaven d'un ritual que se celebrava després de la cerimònia ortodoxa d'ingrés. En aquesta, el neòfit havia d'efectuar accions obscenes i antireligioses.⁴² Les ordres de Felip el Bell eren que en els interrogatoris s'apliqués la tortura (entre d'altres, el poltre, la corriola i cremar-los els peus). Sense poder afirmar una relació directa entre tortura i confessions de culpabilitat, als llocs on no s'aplicà la tortura no hi hagué confessions. També és digne de notar que el mapa de les confessions de culpabilitat no es correspon amb el lloc de recepció, sinó amb el de les declaracions.

Molts templers francesos⁴³ es confessaren culpables, entre ells Jacques de Molay, interrogat el 24 d'octubre de 1307. En la seva declaració admeté que ingressà a l'orde i realitzà un ritual il·lícit després d'una cerimònia ortodoxa. Acceptà que havia renegat de Crist i havia escopit sobre la creu, tot i que no ho havia fet al damunt sinó al costat. Tanmateix, negà haver adorat ídols i les pràctiques de sodomia. L'endemà, Nogaret organitzà una sessió pública a la casa del Temple en presència de teòlegs i membres de la Universitat de París: Molay es confirmà en la confessió. Els agents reials aconseguiren una carta en la qual reconeixia la seva culpa i demanava als germans que fessin com ell i reconeguessin les pràctiques escandaloses en la cerimònia de recepció.

El rei s'havia avançat al Papa, com s'esdevindrà gairebé sempre durant el procés. Per la seva part, Climent V, el novembre de 1307 prengué la iniciativa

⁴¹ Sobre el procés del Temple hi ha abundant literatura. A part de les fonts, ha estat estudiat per Barber (1978), Finke (1907), Frale (2001). Per als templers de la Corona d'Aragó és fonamental el llibre de Forey (2001). Vegeu també Sans (2008) i Vinas (2009).

⁴² Frale (2001), a partir d'interpretacions personals de les deposicions, parla d'un *codice ombra*, una mena de cerimonial fantasma de la recepció a l'Orde. Per contra, Forey (2010) dubta que uns fets com aquests poguessin haver estat ignorats durant tant de temps.

⁴³ El principal corpus de les deposicions del procés a França es troba als dos volums publicats per Michelet el 1841.

i per la butlla *Pastoralis praeminentiae*, el 22 de novembre del mateix any, ordenà l'arrest dels templers i posà els seus béns sota la tutela de l'Església; d'aquesta manera pretenia evitar abusos incontrolats sobre les seves propietats. Les ordres foren seguides pels reis, i els templers foren empresonats.

A Jaume II no li arribà l'orde papal fins al gener de 1308, però tot i això va decidir l'arrest dels templers del seu regne l'1 de desembre de l'any anterior. Potser és significatiu que comencés per les fortaleses valencianes,⁴⁴ que capitularen el mateix mes, mentre que no va decidir assetjar les fortaleses de Catalunya i Aragó fins al gener de 1308,⁴⁵ de manera que aquestes van tenir temps de reforçar-se i plantar cara a l'exèrcit reial durant més d'un any. El desembre de 1308 es rendiren els templers de Miravet i Ascó, i a primers de juny de 1309, els de Montsó i Xalamera.

Mentre, el Papa va enviar dos cardenals a París per informar-se dels fets. La trobada es realitzà a Nôtre Dame el 27 de desembre. Molay i altres templers empresonats es queixaren dels maltractaments a la presó. Es conserven dos documents de 1308 a l'Arxiu de la Corona d'Aragó en un dels quals un testimoni reporta una acció duta a terme per Jacques de Molay en la qual manifestà que havia fet les confessions a causa de la tortura.⁴⁶

L'any 1308, a instàncies del Papa, el rei acceptà que els templers –entre els quals hi havia el Mestre i els principals dignataris empresonats a París– fossin conduïts a Poitiers per ser interrogats pel pontífex i els cardenals. Molay i quatre càrrecs més no hi arribaren perquè, per una maniobra del rei, quedaren retinguts a Chinon, on el papa va enviar dos cardenals per interrogar-los. Reconegueren els seus errors i foren absolts. La documentació original d'aquest procés, el contingut del qual era conegut, va ser descoberta el 2001 i publicada tres anys més tard (Fraile 2004).

Llull, a la *Disputatio Raymundi Christiani et Homer saraceni*, de 1308, continua parlant de la unió dels ordes entre els quals inclou el del Temple. Bonner (1995, 88-89) s'estranya d'aquesta citació perquè en aquell any ja es tenia coneixement del procés contra el Temple. Per la seva part, Domínguez no hi veu cap contradicció perquè segons ell «la trágica y brutal acción de Felipe el Hermoso

⁴⁴ Entre les quals, el ben fortificat castell de Peníscola, el comanador del qual, Pere de Santjust va ser capturat quan tractava d'escapar en una barca (Forey 2007, 190).

⁴⁵ Sobre el setge de les tropes reials als castells catalans i aragonesos del Temple, Forey (2001, 24-749). Molta documentació, a Finke (1907).

⁴⁶ Aquest fet, acompanyat d'una posada en escena gairebé teatral davant el poble de París, només es coneix per un document de l'Arxiu de la Corona d'Aragó (Finke 1907, 114-119). Demurger (2002, 249) el considera massa bonic per ser cert.

contra la orden de los Templarios en octubre de 1307 en términos de disolución de la orden afectaba, en todo caso, sólo a los Templarios de Francia» (1991, 60). L'explicació no és convincent, ja que el mot «disolució» no es pot aplicar al Temple en general, ni al de França en particular, fins al final del procés, més tard, al Concili de Viena. Tot i que l'acció policial de Felip el Bell contra tots els templers del seu regne es realitzà l'octubre de 1307, l'Orde continuava existint com a tal i el rei no podia abolir-lo perquè només depenia del Papa, que n'era la màxima autoritat.

No es pot saber si el 1308 Llull ja estava assabentat del procés però segurament el devia conèixer. La menció de l'Orde el 1308 es pot entendre de diverses maneres: en primer lloc, si bé a França el 1308 no hi havia templers, sí que n'hi havia, i ben actius, a la Corona d'Aragó, defensant les seves fortaleses i negociant amb el rei.⁴⁷ En segon lloc, la citació pot mostrar que Llull encara no tenia una opinió clara respecte a la culpabilitat del Temple. Finalment, també es pot entendre com el desig constant de Llull de la unió d'aquest orde amb l'Hospital, ja fos mitjançant aquesta unió o bé mitjançant la incorporació dels béns d'un orde a l'altre, com va succeir més endavant, encara que no de manera completa.

Tot i que és cert que el llarg procés contra el Temple va ser iniciativa del rei de França, i que altres sobirans europeus, com el rei d'Anglaterra i el mateix Jaume II no van creure al principi les acusacions de què el templers eren objecte, la propaganda de Felip va ser tan eficaç que, després de conèixer la confessió de Jacques de Molay, que el rei s'havia cuidat d'enviar a les ambaixades europees, ho van acabar admetent. L'acceptació per part dels monarques europeus de la culpabilitat del Temple no va ser motivada pels fets per ells mateixos, ni per motius religiosos, sinó pel profit que de la seva dissolució en poguessin treure apoderant-se dels seus béns.

La següent declaració de Molay fou el 1309. Quan li preguntaren si volia defensar l'orde contestà amb evasives, ja que considerava que no era possible que el Papa volgués destruir un orde tan antic al qual havia donat tants privilegis, i declarà que ell, presoner del rei i del papa, no tenia capacitat per defensar-lo. Després de dos dies de reflexió, i preguntat novament si volia defensar l'Orde, digué que només era un pobre cavaller il·letrat⁴⁸ i, com que el papa s'havia reservat el dret a jutjar-lo, no volia declarar davant la comissió; tanmateix, per alleugerir la seva consciència, exposà que no existia cap lloc

⁴⁷ Com es pot seguir en la documentació aportada per Finke (1907).

⁴⁸ És a dir, que no sabia llatí. Probablement es tracta d'un recurs de falsa modèstia.

on el culte i els ornaments religiosos fossin tan rics; que no hi havia cap orde que fes tantes almoines ni cap que hagués vessat tanta sang per la defensa de la fe. En les següents declaracions, continuà sense declarar, tot esperant ser jutjat pel Papa.

Molay va confiar la seva defensa a la voluntat del Papa, que no el va salvar. Si bé havia estat un bon combatent a Terra Santa, no va saber actuar en la seva defensa dialèctica. A més, pesava en contra seu la negativa a la unió dels ordes en la memòria presentada al Papa el 1306.

Climent V, per la butlla *Faciens misericordiam* de 1308 havia decidit un procediment per dictaminar sobre els templers: les comissions diocesanes havien de jutjar-los en tant que persones, mentre que les comissions pontifícies (una a cada estat) jutjarien l'Orde. El papa es reservà el judici de Molay i els quatre dignataris empresonats a París. Les comissions diocesanes començaren el 1309, i les pontifícies cap a 1310-1311.

El 1310 la comissió pontifícia de París cridà els templers que desitjaven donar testimoni de l'Orde i defensar-se. Ràpidament, el rei féu jutjar com a relapses els que primer havien declarat les culpes davant la comissió diocesana i havien defensat l'Orde davant la pontifícia, barrejant així els dos procediments. De resultes d'això, 54 templers foren cremats a París el maig de 1310. Els membres de la comissió de París van arribar a la conclusió que els templers eren ortodoxos, i els que van reconèixer els actes indignes en la cerimònia de recepció i es van penedir, van ser absolts.

Pocs dies més tard, l'1 de juny, la Inquisició va condemnar a la foguera Margueritte Porete.⁴⁹ Porete era l'autora de l'*Espill de les ànimes simples*, escrit en dialecte picard. La seva teologia mística i semignòstica va ocasionar que el bisbe de Cambrai condemnés i fes cremar el llibre el 1296 i el 1306. La seva autora desobeí i continuà difonent-lo i fent-ne còpies. Empresonada el 1308, es negà a declarar i finalment fou cremada al cap de dos anys. El paral·lelisme temporal i tràgic entre la condemna de Porete i la dels templers s'ha presentat de vegades com una moneda de canvi entre el rei de França i el Papa, però si en alguna cosa s'assemblen ambdues sentències és en la foguera i en les condemnes d'alguns templers per relapses. Allò que les diferencia⁵⁰ és, sobretot, la implicació dels teòlegs de la Universitat de París: en el judici de Porete dictaminaren lliurement i obertament perquè es tractava d'una qüestió

⁴⁹ Vegeu Garí (2005).

⁵⁰ L'article de Crawford (2010) proporciona una acurada anàlisi de les diferents característiques entre ambdós judicis.

teològica, mentre que en el dels templers, tot i el plantejament d'heretgia fet pel rei de França, els teòlegs foren menys lliures d'opinar perquè versava sobre un afer no religiós i el seu judici els suposava riscos polítics, atès el grau d'intimidació i poder de la propaganda del Rei de França. Relacionada amb l'heretgia del «lliure esperit», la condemna de Porete va avançar i va permetre justificar la condemna del beguins i beguines i la teologia femenina en ocasió del concili de Viena (Crawford, 2010, 136).

El 1309 ja devia quedar clar per a Llull i els seus contemporanis que l'Orde del Temple seria suprimit. És aleshores quan va escriure *De acquisitione Terrae Sanctae*, on justificava la redacció d'un nou llibre sobre la croada malgrat que el *De Fine* ja havia estat considerat definitiu. Afirmava que el va escriure motivat per l'assumpte dels templers.⁵¹ Tot i que Llull no havia criticat l'Orde, ans al contrari, li havia mostrat una certa simpatia, és probable que canviés d'opinió davant les evidències de les deposicions i sota els efectes de la propaganda que tan bé havia sabut orquestrar el rei francès. També pogué influir en el seu judici el respecte i admiració que sempre havia sentit pel rei de França. Malgrat tot, el judici de Llull sobre la culpabilitat dels templers està lluny de la condemna que en els mateixos anys feia Arnau de Vilanova.⁵² Al llibre hi ha també un canvi d'orientació, més relacionada amb els interessos del rei de França: defensa la croada contra Granada, però supeditada a una expedició simultània a Orient, passant per Constantinoble.

Bonner (1995, 89-90) crida l'atenció sobre la paraula *hylyriter* que Llull emprà a la *Vida* per qualificar l'actitud envers ell de Jacques de Molay a Xipre, i observa que, atesa la cuidada estructura de l'obra, no és un detall casual, ja que aquest mot només hi apareix dues vegades: aquesta i quan Llull és al Puig de Randa i rep una visita angèlica; es tracta, per tant, de dos moments amb connotacions positives. Bonner ho interpreta com un acte de suport a Molay, aleshores empresonat, davant el rei i la cúria. Aquesta explicació és versemblant si es té en compte que l'obra estava dedicada al rei de França i la portà al Concili de Viena, probablement per intervenir davant del rei a favor del Mestre. No hi ha cap contradicció entre l'admiració que Llull sentia pel rei francès, i la possible simpatia per Molay i el desig d'un judici just sobre el Mestre i l'Orde.

⁵¹ Vegeu l'article de Garcias (1973).

⁵² El judici de Llull està ben lluny de la virulència de les paraules d'Arnau de Vilanova «in toto corpore christiani collegii a planta pedis usque ad verticem non solum vivit, sed regnat et imperat talis apostasia». Carta a Jaume II, febrer de 1308 (Finke, 1907, 95).

5. El Concili de Viena. La supressió del Temple i el destí dels seus béns.

Les relacions de les comissions pontificies van constituir el gruix del material amb què treballà el Concili de Viena del Delfinat,⁵³ convocat pel Papa per decidir el destí del Temple. Tot i que també tractà de temes relacionats amb la fe, les croades i la reforma de l'Església, l'assumpte més important era el procés dels templers. Camí de Viena, Lull escriví un poema, *Lo Concili*, i la *Petitio Raymundi in Concilio generale ad acquirendam Terram Sanctam*, on formulava tres propostes: la croada, la fundació de càtedres per a l'ensenyament de llengües estrangeres i la condemna de l'averroisme.

El Concili començà el 1311 i finí el 22 de març de 1312.⁵⁴ Climent V, temerós que Felip reobris la causa contra Bonifaci VIII, estava disposat a acabar amb el Temple. Tots els cardenals, excepte els francesos, no consideraven suficients les proves contra els Temple i advocaven per una defensa de l'Orde. D'altra banda, el Papa, que ja estava decidit a suprimir el Temple, no deixà la discussió a l'assemblea i trià una comissió de la qual en formà una de més restringida. Els representants del rei de França volien obtenir la supressió de l'Orde. Per aquest motiu, la proposta de croada presentada per Nogaret, fidel a les intencions del rei de França, posava com a condició prèvia a la croada la supressió del Temple ja que era responsable de la pèrdua de Terra Santa i, per tant, els seus diners havien de servir per una expedició per reconquerir-la, el cap de la qual havia de ser Felip el Bell.

Tot i que tots els monarques cristians hi havien estat convidats, només hi va acudir el rei de França. Es presentà, quan el Concili ja estava avançat, amb un gran exèrcit com a mesura intimidatòria.

Finalment, el 22 de març de 1212 Climent V va promulgar la butlla *Vox in excelso*, en virtut de la qual l'Orde no fou condemnat sinó suprimit «per via de provisió». El Pontífex adoptà aquesta mesura com un mal menor per por a l'escàndol que per a l'Església se'n podia derivar.⁵⁵ Immediatament després de la lectura de la butlla, Felip el Bell, amb un cop d'efecte, feia pública la intenció de dur a terme una croada. El 6 de maig del mateix any, dia de la clausura del Concili, la butlla *Considerantes dudum* deixava el judici en mans dels consells

⁵³ Aleshores Viena no era una ciutat francesa sinó de l'Imperi, però bastant propera als dominis del rei de França.

⁵⁴ Vegeu Lecler (1964) i Barber (2006).

⁵⁵ Una minuciosa anàlisi del text es troba a Gilmour Bisson (2001).

provincials; i el 4 de novembre l'arquebisbe de Tarragona declarava la innocència dels templers catalans.⁵⁶

El judici dels templers causà una gran commoció en el món cristià. No té gaire sentit discutir sobre la culpabilitat dels templers: allò que resta clar és que va ser una iniciativa del rei de França secundada –parcialment– pel Papa. Les causes del procés s'han prestat a diverses interpretacions: es pot apuntar l'avarícia del rei de França, que volia apoderar-se dels béns de l'Orde en un moment en què les arque del país estaven buides i la moneda francesa s'havia devaluat des del temps del rei Lluís (de la Torre 2004, 269-282; 2010, 65-67); una altra interpretació apunta a les circumstàncies polítiques del rei de França en un moment de sorgiment de les monarquies absolutes modernes en què tots els ordes militars eren una nosa per al seu desenvolupament (Demurger 2005, 484-499). Si bé és veritat que fou una iniciativa del rei de França, també és cert que els altres monarques europeus se'n van saber aprofitar. L'enfrontament del monarca francès amb el papat ja venia del temps de Bonifaci VIII i és indestruable de l'enfrontament amb Climent V. Totes són compatibles.

Sobretot, la lluita de Felip el Bell contra «l'heretgia» dels templers li va permetre presentar-se com a tutor i defensor de l'Església. El procés del Temple va ser decisiu en la transformació del regne francès en un ens alhora polític i religiós, amb el rei com a garant de la fe cristiana. L'heretgia atribuïda als templers va esdevenir una heretgia d'estat i ajudà a la construcció de l'absolutisme reial francès (Théry 2005, 174-183). Amb Felip el Bell, el *corpus mysticum* cristià havia pres una nova forma en la pàtria francesa (Hillgarth 1998, 136). No és estranya la fascinació que aquest caràcter sagrat de la monarquia francesa exercí en Llull en la persona de Felip IV.

Dos cànons del Concili de Viena es dirigiren a la condemna dels beguins i beguines. El Papa condemnà el moviment herètic però no algunes «beguines fidels» que estaven en la ortodòxia. Llull, al *Blaquerna* (XXV) parla de les «beguines i bones dones» i Arnau de Vilanova els dedicà dos llibres la *Lectio Narbonae* i la *Informatio beguinorum*.⁵⁷

Si bé en els anys 1305 a 1309 Llull s'havia decantat cap a Jaume II, a partir del 1310-11, just abans del Concili de Viena, augmentà les lloances i l'acosta-

⁵⁶ Els bisbes catalans van mostrar simpatia pel Temple durant el procés i en el concili de Viena. Entre d'altres raons, pels llaços d'amistat i família amb membres de l'Orde: Dalmau de Rocafort, un important templer, era germà de l'arquebisbe de Tarragona, Guillem (Forey, 2001, 215).

⁵⁷ La condemna no fou efectiva fins al 1317, en temps del papa Joan XXII, fet que desencadenà una persecució i crema de beguines per diversos països d'Europa. El Concili de Tarragona de 1317 dedicà el seu cànon II «contra beguins i beguines» (Botinas, Cabaleiro i Duran 2002, 67-68).

ment al rei de França. Això no li impedí estar d'acord amb la petició al Papa dels ambaixadors de Jaume II per dur a terme la croada hispànica.

El mateix any, 1312, per una altra butlla, *Ad Providam* el papa decidí que els béns del Temple passessin a l'orde de l'Hospital. Aquesta decisió no agradà a Felip IV qui, tanmateix, acabà cedint, no sense grans compensacions econòmiques. Els reis de la Corona d'Aragó i de Portugal no hi estaven tampoc d'acord, però per altres motius: si s'ajuntaven les fortaleses dels seus regnes sota l'orde de l'Hospital, aquest esdevindria una amenaça a causa del seu poder. Finalment, després de moltes negociacions, el 1319 els béns del Temple passaven a dos ordes de nova creació: el de *Crist*, a Portugal, i el de *Montesa* (a la Corona d'Aragó). Es passava així d'uns ordes internacionals a uns ordes territorials.⁵⁸ A Llull aquesta mesura no el va satisfer, ja que advocava per la transferència de les propietats del Temple a un nou orde, com havia dit al *De acquisitione*. Aquest fou un important motiu de desacord amb la política de Jaume II.

Més endavant, al *Liber de locutione angelorum* (1312) Llull s'alegrà de la supressió del Temple, perquè en ser transferits a l'Hospital els seus béns s'aconsegüia una mena d'unió entre ambdós ordes, i unificats així els recursos, podien resultar de més utilitat per a la croada. No era la unió tal com l'havia proposat Llull, però la mesura permetia unificar recursos i poder-los dedicar a la recuperació de Terra Santa. Un altre motiu de satisfacció fou que el Concili havia acceptat la seva proposta d'establir càtedres per a l'ensenyament de llengües orientals a les universitats.

Els darrers anys de la seva vida, Llull abandonà els projectes de croada bèl·lica i tornà a la idea del diàleg pacífic entre cristians i musulmans.

6. Mort de Jacques de Molay

Jacques de Molay encara era presoner a París, juntament amb Geoffroy de Charney, Hugues de Pairaud i Geoffroy de Gonneville. El Papa, que s'havia reservat el dret a jutjar-los, va fer anunciar l'orde de condemna a cadena perpètua. Aleshores Jacques de Molay, seguit pel preceptor de Normandia Geoffroy de Charnay es rebel·là i proclamà la innocència de l'orde. Això fou el 18 de març de 1314. El rei va córrer a condemnar-los per relapses: el càstig, la foguera, el mateix dia.

⁵⁸ La constitució de l'orde de Montesa, entre 1317 i 1319, recollí totes les possessions del Temple i l'Hospital al regne de València exceptuant-ne l'església de sant Joan de la ciutat de València i la comanda de Torrent. Sobre l'orde de Montesa, Guinot (1985), García-Guijarro (1989).

Un mes més tard morí Climent V. Felip IV de França el va sobreviure només uns mesos. La llegenda atribueix aquestes morts a una maledicció de Jacques de Molay.

Més home d'acció que diplomàtic, el Gran Mestre va saber defensar l'Orde a Orient però no a Occident i va pecar d'ingenuïtat: en oposar-se obertament a la unió dels ordes, en no voler o no poder reformar el Temple, en no saber veure que les faltes lleus podien ser aprofitades i magnificades pels seus enemics (en el fons, els enemics del Papa), en fer declaracions contradictòries, en abandonar la defensa pròpia de l'Orde i en confiar cegament en el Papa.

Bibliografia

- Ayala (2004) = Carlos de Ayala Martínez, *Las órdenes militares hispánicas en la Edad Media (siglos XII-XV)* (Madrid: Marcial Pons i Latorre Literaria, Arganda, 2004).
- Badia (2003) = Lola Badia, «Natura i semblança del color a l'*opus* lul·lià: una aproximació», *SL* 43 (2003), pp. 3-38.
- Barber (1972) = Malcolm Barber, «James of Molay, the Last Grand Master of the Order of the Temple», *Studia Monastica* 14 (1972), pp. 91-124.
- (1978) = Malcolm Barber, *The Trial of the Templars* (Cambridge: University Press, 1978). Trad. en castellà: *El juicio de los templarios* (Madrid: Ed. Complutense, 1999).
- (1994) = Malcolm Barber, *The new knighthood. A History of the Order of the Temple* (Cambridge: University Press, 1994). Trad. en castellà *Templarios: la nueva caballería* (Barcelona: Ed Martínez Roca, 2001).
- Beattie (2014) = Pamela Beattie, «Crusades and The Penitential Life: James of Vitry's crusade Sermons models and Lull's *De Fine*», *SL* 54 (2014), pp. 33-66.
- Blaquerna = Llibre d'Evast e Blaquerna.*
- Bonner (1995) = Antoni Bonner, «Correccions i problemes cronològics», *SL* 35 (1995), pp. 85-95.
- Botinas, Cabaleiro i Duran (2002) = Elena Botinas, Julia Cabaleiro i Maria dels Àngels Duran, *Les Beguines: la Raó il·luminada per Amor* (Barcelona: Publicacions de la Abadia de Montserrat, 2002).
- Bulst-Thiele (2004) = M. Louise Bulst-Thiele, *Sacrae domus militiae Templi Hierosolymitani Magistri, Ricerche sulla storia dell'ordine dei Templari 1118/9 - 1314. I Gran Maestri Templari* (Perugia: Volumnia Editrice, 2004). Traducció a cura de Renzo Pardi. Edició original: (Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 1974).

- Burgtorf (2008) = Jochen Burgtorf, *The central convent of Hospitallers and Templars: history, organization, and personnel (1099/1120-1310)* (Leiden: Brill, 2008), pp. 129-176.
- Carraz (2005) = Damien Carraz, *L'Ordre du Temple dans la basse vallée du Rhône (1124-1312). Ordres militaires, croisades et sociétés méridionales* (Lyon: Presses Universitaires de Lyon, 2005).
- Cerrini (2000) = Simonetta Cerrini, «I templari: una vita da fraters, ma una regola antiascetica; una vita da cavalieri, ma una regola antieroica» dins Simonetta Cerrini (ed), *I templari, la Guerra e la Santità* (Rimini: Il Cerchio, 2000), pp. 19-48.
- (2007) = Simonetta Cerrini *La révolution des templiers. Une histoire perdue du XIe siècle* (Paris: Perrin, 2007).
- Chevalier (2015) = Marie-Anna Chevalier, «Les ordres religieux-militaires et les pouvoirs arméniens en Orient (XIIe-XIVe siècles)» dins *Élites et ordres militaires au Moyen Âge. Rencontre autour d'Alain Demurger*, Philippe Josserand, Luís F. Oliveira i Damien Carraz (ed.) (Madrid: Casa de Velázquez, 2015), pp. 333-345.
- Costa (2005) = Maria-Mercè Costa i Paretas, *El món de les dames de Jonqueres* (Lleida: Pagès editors, 2005).
- Crawford (2010) = Paul F. Crawford, «The involvement of the University of Paris in the trials of Marguerite Porete and of the Templars (1308-1310)» dins Jochen Burgtorf, Paul. F. Crawford i Helen Nicholson (eds.), *The Debate on the Trial of the Templars (1307-1314)* (Ashgate, 2010), pp. 129-144.
- Darrer llibre de la conquesta de Terra Santa*, a cura de Jordi Gayà i Pere Llabrés (Barcelona: Facultat de Teologia de Catalunya-Fundació Enciclopèdia Catalana, 2002).
- De Fine = Darrer llibre de la conquesta de Terra Santa.*
- De la Torre (2004) = Ignacio de la Torre Muñoz de Morales, *Los templarios y el origen de la banca* (Madrid: Editorial Dilema, 2004).
- (2010) = Ignacio de la Torre Muñoz de Morales, «The Monetary Fluctuations in Philip IV's Kingdom of France and their Relevance to the Arrest of the Templars» dins Jochen Burgtorf, Paul. F. Crawford i Helen Nicholson (eds.), *The Debate on the Trial of the Templars (1307-1314)* (Ashgate, 2010), pp. 56-70.
- Demurger (2002) = Alain Demurger, *Chevaliers du Crist, Les ordres religieux-militaires au Moyen Âge (XIe-XVe siècle)* (Paris: Seuil, 2002).

- (2002a) = Alain Demurger, *Jacques de Molay: le crépuscule des templiers* (París: Privat i Rivages, 2002).
- (2005) = Alain Demurger, *Les Templiers. Une chevalerie chrétienne au Moyen Âge* (París: Seuil, 2005).
- Domínguez (1991) = Fernando Domínguez Reboiras, «La cronología de las obras pisanas de Ramon Llull. Observaciones a la propuesta de A. Bonner», *SL* 31 (1991), pp. 53-66.
- Ferrer (1988) = Maria Teresa Ferrer i Mallol, *La frontera amb l'Islam en el segle XIV. Cristians i sarraïns al país valencià* (Barcelona: Consell Superior d'Investigacions Científiques. Institut Milà i Fontanals, 1988).
- Gayà (1997) = Jordi Gayà, «Ramon Llull en Oriente (1301-1302): circunstancias de un viaje», *SL* 37 (1997), pp. 25-78.
- Finke (1907) = Heinrich Finke, *Papsttum und Untergang des Templerordens*, II (Münster: T. W. Aschendorffsche Buchhandlung, 1907).
- Flori (2002) = Jean Flori, *Guerre sainte, Jihad, croisade. Violence et religion dans le christianisme et l'islam* (París: Seuil, 2002). (Trad. en castellà: *Guerra Santa, Yihad, cruzada: violencia y religión en el cristianismo y en el islam* (Granada: Universidad de Granada, 2004).
- Forcadet (2014) = Pierre Anne Forcadet, «Le “De recuperatione Terre Sancte” de Pierre Dubois, adressé à Philippe le Bel: prétexte de croisade et pouvoir royal» dins *Les projets de croisade. Géostratégie et diplomatie européenne (XIVe-XVIIe siècle)*, Jacques Paviot (dir.) (Toulouse: Presses Universitaires du Midi, 2014), pp. 69-86.
- Forey (1973) = Alan Forey, *The templars in the “Corona de Aragón”* (Oxford: University Press, 1973).
- (1980) = Alan J. Forey, «The Military Orders in the Crusading Proposals of the Late-Thirteenth and Early-Fourteenth Centuries», *Traditio* 36 (1980), pp. 317-346.
- (1980-1981) = Alan J. Forey, «The Will of Alfonso I of the Aragon and Navarre», *Durham University Journal* 73 (1980-1981), pp. 59-65.
- (1992) = Alan J. Forey *The Military Orders from Twelfth to the Early Fourteenth Century* (Londres: Macmillan, 1992).
- (2001) = Alan Forey, *The fall of the Templars in the Crown of Aragon* (Aldershot: Ashgate, 2001).
- (2007) = Alan J. Forey, «A Templar Lordship in Northern Valencia» dins Roman Czaja i Jürgen Sarnowsky (eds.), *Die Ritterorden als Träger*

- der Herrschaft: Territorien, Grundbesitz und Kirche* (Torun: Uniwersytet Mikolaja Kopernika, 2007), pp. 58-68.
- (2010) = Alan Forey, «Could Alleged Templar Malpractices have remained undetected for decades?» dins Jochen Burgdorf, Paul. F. Crawford i Helen Nicholson (eds.), *The Debate on the Trial of the Templars (1307-1314)* (Ashgate, 2010), pp. 11-20.
- Frale (2001) = Barbara Frale, *L'ultima battaglia dei templari: dal codice ombra d'obbedienza militare alla costruzione del processo per eresia* (Roma: Viella, 2001).
- (2004) = Barbara Frale, «The Chinon chart: papal absolution to the last Templar, Master Jacques de Molay», *Journal of medieval history*, vol. 30, 2 (2004), pp. 109-134.
- Fuguet (1995) = Joan Fuguet Sans, *L'arquitectura dels templers a Catalunya* (Barcelona: Rafael Dalmau Ed., 1995).
- (1996) = Joan Fuguet Sans, «De Miravet (1153) a Peníscola (1294): novedad y persistencia de un modelo de fortaleza templaria en la provincia catalano-aragonesa de la Orden», dins *Acric 1291 la fine della presenza degli ordini militari in Terra Santa e i nuovi orientamenti nel XIV secolo*, Francesco Tommasi (ed.) (Perusa: Quattroemme, 1996), pp. 43-67.
- Fuguet i Plaza (2012) = Joan Fuguet Sans i Carme Plaza Arqué, *Els templers guerrers de Déu. Entre Orient i Occident* (Barcelona: Rafael Dalmau Ed., 2012).
- (2015) = Joan Fuguet Sans i Carme Plaza Arqué, «La arquitectura militar del Temple en la Corona de Aragón como símbolo del poder feudal», dins *Élites et ordres militaires au Moyen Âge. Rencontre autour d'Alain Demurger*, Philippe Josserand, Luís F. Oliveira i Damien Carraz (ed.) (Madrid: Casa de Velázquez, 2015), pp. 241-260.
- García-Guijarro (1989) = Luís García-Guijarro Ramos, «Los orígenes de la Orden de Montesa», dins *Las Órdenes Militares en el Mediterráneo Occidental, siglos XIII-XVII* (Madrid: Casa de Velázquez, 1989).
- (2010) = Luis García-Guijarro Ramos, «The Extinction of the Order of the Temple in the Kingdom of Valencia and Early Montesa, 1307-30: A Case of Transition from Universalist to Territorialized Military Orders» dins Jochen Burgdorf, Paul. F. Crawford i Helen Nicholson (eds.), *The Debate on the Trial of the Templars (1307-1314)* (Ashgate, 2010), pp. 199-214.
- Garcías (1963) = Sebastián Garcías Palou, «Circunstancias históricas que inspira-

- ron la composición del “Tractatus de modo convertendi infideles” del Bto. Ramón Llull», *SL* 7 (1963), pp. 189-200.
- (1973) = Sebastián Garcías Palou, «Ramón Llull y la abolición de los templarios», *Hispania Sacra*, 26 (1973), pp. 123-136.
- Gayà (1997) = Jordi Gayà, «Ramon Llull en Oriente (1301-1302): circunstancias de un viaje», *SL* 3 (1997), pp. 25-78.
- Gilmour-Bryson (2011) = Anne Gilmour-Bryson, «‘Vox in excelso’ Deconstructed. Exactly What Dyt Clement V Say?», dins Helen Nicholson (Ed.), *On the Margins of Crusading. The Military Orders, the Papacy and the Christian World* (Gal·les, UK: Cardiff University, 2011), pp. 75-89.
- Guinot (1985) = Enric Guinot Rodríguez, «La fundación de la Orden Militar de Santa María de Montesa», *Saitabi. Revista de la Facultad de Geografía e Historia* 35 (1985), pp. 73-86.
- Hillgarth (1998) = J. N. Hillgarth, *Ramon Llull i el naixement del lul·lisme*, Albert Soler (ed.) (Barcelona: Curial-Abadia de Montserrat, 1998), pp. 83-105.
- Hofbauerová i Plaza (2014) = Vera Hofbauerová i Carme Plaza «Dos castillos templarios en el norte del reino de Valencia: Xivert y Peníscola» dins *Castelos das Ordens Militares* (Lisboa: Direção Geral do Património Cultural, 2014), pp. 45-62.
- Lecler (1964) = Joseph Lecler, *Vienne* (París: Orante DL, 1964).
- Llibre d’Evast e Blaqueria*, ed. a cura de Salvador Galmés, vol. II, *ENC* (Barcelona: Editorial Barcino, 1947).
- Llibre de l’orde de cavalleria*, ed. a cura d’Albert Soler i Llopart *ENC* (Barcelona: Editorial Barcino, 1988).
- Les quatre grans cròniques: Jaume I, Bernat Desclot, Ramon Muntaner Pere III*, edició a cura de Ferran Soldevila (Barcelona: Selecta, 1971).
- Lourie (1975) = Elena Lourie, «The will of Alfonso I, “el Batallador”, King of Aragon and Navarre: A Reassessment», *Speculum*, 50 (1975), pp. 636-651.
- Luttrell (2010) = Anthony Luttrell, «The Election of the Master Jacques de Molay» dins Jochen Burgdorf, Paul. F. Crawford i Helen Nicholson (Eds.), *The Debate on the Trial of the Templars (1307-1314)* (Ashgate, 2010), pp. 21-31.
- (2015), «Observations on the Fall of the Temple», dins *Élites et ordres militaires au Moyen Âge. Rencontre autour d’Alain Demurger, Philippe Josserand, Luís F. Oliveira i Damien Carraz* (ed.) (Madrid: Casa de Velázquez, 2015).
- Menache (2007) = Sophia Menache, «The Last Master of the Temple: James de

- Molay» dins Housley, Norman (ed) *Knighthood of Crist. Essays on the History of the Crusades and the Knights Templar. Presented to Malcolm Barber* (Hampshire: Ashgate, 2007), pp. 229-240.
- Miret (1910) = Joaquim Miret i Sans, *Les cases de templers y hospitalers en Catalunya* (Barcelona: Impremta Casa de la Caritat, 1910).
- Nicholson (2001) = Helen Nicholson, *The Knights Templar: a new history* (Phoenix Mill: Sutton Publishing Limited, 2001). Trad. en castellà: *Los Templarios. Una nueva historia* (Barcelona: Crítica, 2006).
- (2001a) = Helen Nicholson, *Love, War and the Grail. Templars, Hospitalers and Teutonic Knights in medieval Epic and Romance, 1150-1500* (Leyde: J. Brill, 2001).
- Oliver (1958) = Antonio Oliver, «El “Llibre del Orde de Cavalleria” de Ramón Llull y el “De Laude Novae Militiae” de San Bernardo. Relación de ambos con el “miles christianus” medieval», *SL* 12 (1958), pp. 175-186.
- Pagarolas (1999) = Laureà Pagarolas Sabaté, *Els templers de les terres de l'Ebre (Tortosa). De Jaume I fins a l'abolició de l'orde (1213-1312)*, 2 vols. (Tarragona: Diputació de Tarragona, 1999).
- Perarnau (2006) = Josep Perarnau, «Certeses, hipòtesis i preguntes entorn el tema conversió i croada en Ramon Llull. “Croada militar o croada gramatical”?» *ATCA* 26 (2006), pp. 479-506.
- Riley-Smith (1987) = Jonathan S. C. Riley-Smith, *The Crusades: A Short History* (Londres-New Haven: Conn, 1987).
- Rubió (1947) = Antoni Rubió i Lluch, *Diplomatari de l'Orient català (1301-1409: col·lecció de Documents per a la història de l'expedició catalana a Orient i dels ducats d'Atenes i Neopàtria* (Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1947).
- Runciman (1951-1953) = Steven Runciman, *A History of the Crusades*, 3 vols. (Cambridge: University Press, 1951-1953).
- Sans (2008) = Josep M. Sans i Travé, *La fi dels templers catalans* (Lleida: Pagès editors, 2008).
- Soler (1992) = Albert Soler i Llopart, «El *Liber super Psalmum quicumque* de Ramon Llull i l'opció pels tàrtars», *SL* 32 (1992), pp. 3-19.
- Théry (2011) = Julien Théry, «Une hérésie d'État. Philippe le Bel, le procès des “perfides templiers” et la pontificalisation de la royauté française», *Médiévales* 60 (Paris: Presses Universitaires de Vincennes, 2011), pp. 157-185.

Toomaspoeg (2001) = Kristjan Toomaspoeg, *Histoire des chevaliers teutoniques* (París: Flammarion, 2001).

Vida Coetània de Ramon Llull; segons el manuscrit 16432 del British Museum novament transcrita i publicada, amb introducció, cotes i glossari per Francesc de Borja Moll (Mallorca: L'Obra del Diccionari, 1933).

Vinas (2009) = Robert Vinas, *Le procès des Templiers du Roussillon* (Perpinyà: TDO Éditions, 2009).

Paraules clau

Concili de Viena; Croades; Felip el Bell de França; Jacques de Molay; Jaume II; Margueritte Porete; Ordes Militars; Orde del Temple; Xipre.

Key words

Council of Vienne; Crusades; Felip the Fair of de France; Jacques de Molay; Jaume II of Aragon; Margueritte Porete; Military Orders; Temple Order; Cyprus.

Resum

Aquest treball repassa la vida de Jacques de Molay i alguns escrits de Ramon Llull que posen de manifest la convergència d'interessos entre l'Orde del Temple, Jaume II i Ramon Llull en relació als plans de croada. També s'analitzen les diferents idees sobre la unió dels ordes militars i s'observa el paper fonamental del rei de França en el judici contra el Temple, que va conduir al Concili de Viena i a la mort de Jacques de Molay.

Abstract

Through the study of the life of Jacques de Molay and the writings of Ramon Llull, this work shows the convergence of interests between the Order of the Temple, Jaume II and Ramon Llull about plans for the Crusades. It also analyses their different ideas about the union of the Military Orders, and looks at the leading role of the King of France in the trial against the Templars which led to the Council of Vienna and the death of Jacques de Molay.